

Чорнобильський слід у медицині

Щороку в квітні згадуємо тих, хто в лиховісні дні весни 1986 року, не шкодуючи здоров'я і життя, протистояв найбільшій в історії техногенній катастрофі. Героїчними зусиллями пожежники й фахівці з персоналу Чорнобильської АЕС приборкали полум'я на зруйнованому вибухом четвертому реакторі. Ліквідатори, котрі першими вступили в поєдинок із радіаційною стихією, стали й першими жертвами гострої променевої хвороби. Потім загроза радіаційного ураження людей поширилася на великі території прилеглих областей та за їхні межі. То був виклик вітчизняній медицині, перед якою постало питання у всій його складності: як протидіяти згубному впливу радіації на здоров'я населення? Виникла потреба в геть нових медичних і наукових підходах до стратегії ліквідації наслідків радіаційного лиха.

Першим важливим і масштабним заходом, спрямованим на виконання цього завдання, стало відкриття в Києві 1 жовтня 1986 року Всесоюзного наукового центру радіаційної медицини, який тоді безпосередньо підпорядковувався Академії медичних наук СРСР. Нині це вже широко відома в світі установа у складі Національної академії медичних наук України – Національний науковий центр радіаційної медицини (ННЦРМ). Відтоді тут надають допомогу постраждалим у широкому лікувальному, профілактичному і науковому діапазоні нових медичних напрямів. Про набутий досвід, реалізацію медичних програм і плани на майбутнє розповідає генеральний директор Національного наукового центру радіаційної медицини, член-кореспондент НАМН України, доктор медичних наук, професор Дмитрій БАЗИКА.

– Дмитрію Анатолійовичу, що стало відправною точкою для створення нової медичної установи, діяльність якої в ще незначній тоді сфері, як з'ясувалося, і через два з половиною десятиліття залишається вкрай важливою для збереження здоров'я нації?

– В екстремальних умовах 1986 року було необхідно не тільки зосередитися на поточних справах, хоч якими невідкладними і проблемни-

ми вони видавалися, а й поглянути в перспективу, подумати про те, що чекає людей, котрі тривалий час зазнають впливу малих доз радіації, в майбутньому. Відтак тодішній міністр охорони здоров'я УРСР Анатолій Романенко спільно з провідними російськими фахівцями в галузі біофізики та радіаційної медицини висунув ідею про нагальну необхідність створення на науковій основі потужного форпосту для забезпечення людей від наслідків радіаційного забруднення. Цю ідею підтримало керівництво Академії медичних наук СРСР на чолі з М. Блохіним, і вийшла відповідна урядова постанова про створення такого закладу. Першим директором Всесоюзного наукового центру радіаційної медицини призначили Анатолія Романенка. Видатний учений та організатор медицини очолював його по 2000 рік. Він один із найвідоміших фахівців у галузі радіаційної медицини та гігієни, засновник низки нових напрямів, що стосуються дослідження впливу іонізуючої радіації в малих дозах і онкологічних наслідків радіаційного опромінення ліквідаторів, а також стратегії контрзаходів під час великих радіаційних аварій.

Сьогодні академік НАМН України та член-кореспондент РАМН А. Ро-

маненко залишається одним із провідних науковців ННЦРМ. Зокрема, за ініціативою Анатолія Юхимовича та під його керівництвом виконується Міжнародна програма з епідеміології радіаційно-індукованої лейкемії.

– До того, як ви, Дмитрію Анатолійовичу, у 2011 році стали керівником ННЦРМ, його очолював відомий фахівець у галузях клінічної радіології та радіаційної гематології член-кореспондент НАМН України Володимир Бебешко. Розкажіть, будь ласка, й про його внесок у діяльність центру.

– Володимир Григорович працює в центрі відтоді, як його створено. Він відразу очолював Інститут клінічної радіології, що входить до його складу. Обов'язки керівника інституту і потім центру, численні організаційні справи не завадили йому досягти значних наукових результатів. Він уперше науково обґрунтував патогенез порушень кісткової тканини і втілював у практику концепцію відновлення гемопоетичного мікрооточення при лейкемії, розробив оригінальні методи діагностики та лікування її ускладнень. Упровадив сучасну терапію ранніх і віддалених онкогематологічних ефектів у дітей, які постраждали внаслідок ава-

рії на Чорнобильській АЕС, розробив програму профілактичних заходів з мінімізації впливу опромінення. Впровадив у клінічну практику метод трансплантації аутологічних та алоренних стовбурових клітин периферичної крові та кісткового мозку при радіаційно-індукованій лейкемії, а також низку нових діагностичних методів і програм лікування.

– У нових медичних реаліях, зумовлених наслідками Чорнобильської катастрофи, місія центру потребувала залучення найкращих фахівців відповідного профілю. Як удалося вкомплектувати вашу установу необхідними кадрами?

– Відповідне кадрове забезпечення було передбачено вже в концепції створення центру. Відразу ж до нас було запрошено чимало фахівців-радіологів не тільки з Києва, а й з інших міст України і колишнього Союзу. Наприклад, із Ленінграда приїхав професор І. Ліхтарьов, знаний фахівець з радіаційної дозиметрії, нині лауреат Державної премії СРСР і України. Підкреслюю, що створення потужного кадрового потенціалу стало можливим не тільки тому, що держава забезпечила створення установи необхідними ресурсами і фінансуванням, а й завдяки активній громадянській позиції медиків і вчених, котрі з власної волі побажали бути на вістрі боротьби з наслідками радіаційного лиха.

У ННЦРМ працює понад 1400 співробітників, у тому числі більш як 170 науковців, серед яких 32 доктори наук, 68 кандидатів наук, академік та два члени-кореспонденти НАМН України. Займаючись науково-практичною діяльністю у трьох основних підрозділах центру – Інституті радіаційної гігієни та епідеміології, Інституті експериментальної радіології та Інституті клінічної радіології, вони співпрацюють з багатьма установами НАН та НАМН України. У творчому активі вчених та лікарів – 60 патентів і 30 авторських свідоцтв з проблеми «людина й радіація», понад 90 монографій і 600 наукових публікацій. Оскільки

й у XXI столітті боротьба з наслідками Чорнобиля залишається важливим завданням державної ваги, науковий пошук у цьому напрямі триватиме.

– Перейдімо до клінічної практики, адже найважливішим завданням центру є допомога хворим.

– Клініка ННЦРМ має сучасну госпітальну базу на 530 ліжок, 10 спеціалізованих відділень для дорослих та 4 відділення для дітей, а також дві поліклініки радіаційного реєстру, які можуть прийняти за зміну 850 відвідувачів – 500 дорослих і 350 дітей. Клінічний профіль центру зорієнтовано передусім на ліквідаторів-чорнобильців та інших постраждалих із забруднених радіонуклідами районів.

За час діяльності центру тут пройшли лікування, яке в більшості випадків істотно поліпшило стан здоров'я пацієнтів, понад 110 тисяч хворих, а в поліклініках обстежено понад 250 тисяч постраждалих.

Медики-практики і науковці діють у тісній взаємодії. Водночас із лікувальними та профілактичними заходами триває вивчення радіаційних та нерадіаційних наслідків Чорнобильської катастрофи, адже люди, крім опромінення, пережили сильний стрес і перебували в несприятливих соціальних умовах, досліджується вплив інших джерел опромінення, розробляються і впроваджуються методи молекулярно-генетичної діагностики онкологічних та онкогематологічних захворювань, пов'язаних із радіацією, тощо.

Центр протягом 25 років здійснює систематичне спостереження за станом здоров'я 4,5 тисячі юних мешканців Народицького району Житомирської області, що став своєрідною дослідною моделлю радіаційних впливів. У центрі уваги, зокрема, залишаються онкологічні захворювання. На базі ННЦРМ працює міський центр трансплантації кісткового мозку, з висококваліфікованим науково-лабораторним супроводом. Виконано близько 300

трансплантацій кісткового мозку та стовбурових клітин.

– Після Чорнобильської катастрофи в багатьох країнах почали більше уваги приділяти розвитку радіаційної медицини. Як це позначається на діяльності ННЦРМ? Як він репрезентує вітчизняну радіологію та радіаційну медицину на міжнародному рівні?

– Як головна установа країни з медичних проблем Чорнобильської катастрофи, радіаційної медицини, гігієни, епідеміології та з глобальних питань радіології, центр виступає в ролі, так би мовити, наукової амбасадки України у цій сфері, взаємодіючи з ВООЗ в узагальненні та вдосконаленні системи медичної готовності до надання допомоги під час радіаційних аварій. З нами співпрацюють іноземні вчені, зокрема американські радіологи з Національного інституту раку США. А нещодавно наукові напрацювання ННЦРМ були враховані в заходах, спрямованих на подолання наслідків радіаційної аварії на «Фукусімі». У центрі широко застосовуються епідеміологічні та молекулярні дослідження з радіаційної медицини в межах програм ВООЗ, МАГАТЕ, Єврокомісії, ми плідно співпрацюємо зі схожими провідними закладами Японії, США, Німеччини, Італії, Франції, Бельгії та інших країн. Науковий обмін відбувається постійно, активно, на рівних взаємовигідних умовах. Показово, що більшість науковців центру майже досконало знають англійську мову, що також сприяє поглибленню зв'язків з іноземними колегами.

– І наостанок кілька слів про перспективи подальшої діяльності центру.

– Клінічна висококваліфікована допомога населенню, що постраждало внаслідок аварії на ЧАЕС, і надалі залишиться нашим головним завданням. Ця практика в поєднанні з науковою діяльністю визначатиме профіль центру. Ми плануємо посилити науково-дослідну складову в певних напрямках роботи, передусім на молекулярно-генетичному рівні. Буде продовжено вивчення онкологічних та непухлинних ефектів опромінення на всіх рівнях, починаючи з атомного до особливостей взаємодії систем людського організму. До речі, наукова спрямованість ННЦРМ приваблює молодь, яка поповнює наші інститути і з творчим захопленням береться за справу. Наші молоді вчені не раз ставали лауреатами премії Верховної Ради України для найталановитіших молодих науковців.

Отже, попереду нові обрії дослідницької роботи. Однак, повторюю, наш пріоритет, як і на самому початку діяльності центру, – дбати про всіх і кожного, бути готовим до викликів як сьогодні, так і майбутнього.